Haçlılar'a bu maksatla yazdığı bir mektup Selâhaddin'in eline geçti; o da bir fırsatını bulup Emîr Cevher'i öldürttü. Bunun üzerine 21 Ağustos 1169'da Mısır'daki Sudanlı ve Ermeni askerler isyan ettiler. Selâhaddin'in askerleriyle isyancılar arasındaki iki gün süren şiddetli sokak çarpışmaları Selâhaddin'in tam bir zaferiyle sonuçlandı. Bu isyanda halifenin ve saraydakilerin isyancıları tuttuğu ortaya çıktı. Bunun üzerine Selâhaddin saray muhafız kuvvetleri kumandanlığına Bahâeddin Karakuş'u tayin etti. Bu isyan bir bakıma Fâtımî Devleti'nin sonu oldu. Çünkü artık bütün hâkimiyet Selâhaddin'in eline geçmişti.

Âdıd ile Selâhaddin arasındaki münasebetler iyi başladı. Halife, Selâhaddin'e bol ihsanlarda bulundu. Dimyat müdafaasından sonra Selâhaddin'in itibarı iyice arttı. 1170 yılı başlarında Âdıd'ın ve Mısırlı askerlerin elinde kalan son imkânlar da alındı. Bundan sonra Selâhaddin Şiî tarzında ezan okunmasını yasakladı. Fâtımî kadılarını azlederek yerlerine Sünnî kadılar tayin etti. Fâtımîler'in Câmiü'l-Ezher'deki propaganda merkezini kapattı ve Sünnî doktrinini kuvvetlendirmek için yeni medreseler açtı. 1170 yılı ortalarında da Âdıd'ın merasimle cuma ve bayram namazlarına çıkmasını yasakladı. Nihayet, Haziran 1171'de Nûreddin Zengî'nin Fâtımî hilâfetinin kaldırılmasını emreden mektubunun gelmesi üzerine Selâhaddin ve arkadaşları Fâtımî halifeliğinin kaldırılmasına karar verdiler. 7 Muharrem 567 (10 Eylül 1171) Cuma günü Mısır'da Abbâsîler adına hutbe okunmaya başladı. 10 Muharrem 567 (13 Eylül 1171) Pazartesi günü Âdıd'ın ölümüyle Fâtımî hilâfeti ve devleti resmen sona ermiş oldu.

BİBLİYOGRAFYA :

Umâretü'l-Yemenî, *en-Nüketü'l-ʿaṣriyye*, Bibliothèque National, AY, nr. 2147; Bundârî, *Senâ el-Berḳi'ş-Şâmî* (nşr. Ramazan Şeşen), Beyrut 1971, I, 70-117; Ebû Şâme, *Kitâbü'r-Ravżateyn*, Kahire 1287-88, I, 100 vd.; İbn Hallikân, *Vefeyât* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1968-72, II, 439-449; III, 110-112; İbn Haldûn, *el-ʿİber*, Bulak 1284 — Beyrut 1983, IV, 158-174; Makrîzî, *İttiʿâẓü'l-ḥunefâʾ*, TSMK, III. Ahmed, nr. 3013, vr. 153a-167b; a.mlf., *el-Ḫıṭaṭ*, Bulak 1270, I, 28, 174-175, 338, 359, 496-497; İbn Tağrîberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, Kahire 1956 — Kahire 1383/1963, V, 294-297, 334-389; Ramazan Şeşen, *Salâhaddîn Devrinde Eyyûbîler Devleti*, İstanbul 1983, s. 35-39; C. H. Becker, "Âdıd", *İA*, I, 139; G. Wiet, "al-ʿÂḍid li-Dînillâh", *EI²* (Fr.), I, 202-203.

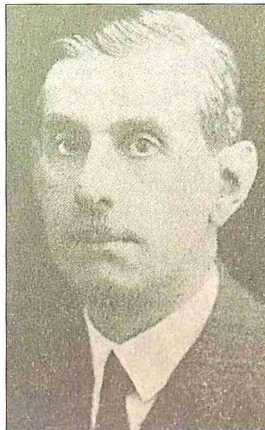

RAMAZAN ŞEŞEN

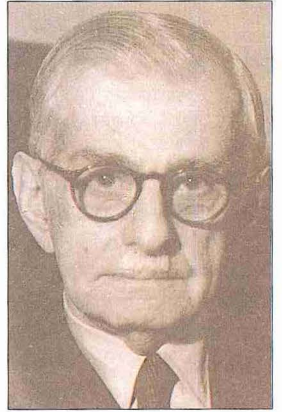
ADIVAR, Abdülhak Adnan
(1882-1955)

Çeşitli devlet hizmetlerinde bulunan ilim ve fikir adamı.

Soyu, XVI-XVII. yüzyılın tanınmış mutasavvıflarından Aziz Mahmud Hüdâyî'ye kadar uzanır. Babası Mektûbîzâde Ahmed Bahâî Efendi de dahil, ailenin hemen bütün fertleri ilmiye sınıfındandır. Abdülhak Adnan, babasının Gelibolu sancağı nâibliği sırasında orada doğdu. Liseyi Dersaadet Mekteb-i İdâdîsi'nde, yüksek tahsilini ise Tıbbiye Mülkiyesi'nde tamamladı (1905). Devrin idaresini beğenmeyerek Almanya'ya kaçtı; orada tanınmış profesörlerden Friedrich Kraus'un önce öğrencisi, sonra asistanı oldu.

Meşrutiyet'in ilânından sonra 1909'da Türkiye'ye döndü. Önce Tıp Fakültesi seririyat (klinik) şefliğinde, sonra da müdürlüğünde bulundu. Trablus Harbi'nde Hilâliahmer (Kızılay) Cemiyeti'nin müfettişi olarak savaş alanında vazife yaptı. Geriye dönünce Hilâliahmer'in genel sekreterliğine getirildi. I. Dünya Harbi'nden önce Sıhhiye umum müdürü, sonra yedek binbaşı rütbesiyle Sahra Sıhhiye umum müdür muavinliğinde bulundu. 1917'de Halide Edip ile evlendi. Mütareke'nin ilânını müteakip İstanbul mebusu seçildi; fakat şehrin İtilâf devletlerince işgali üzerine eşi Halide Edip'le birlikte Anadolu'ya geçerek Millî Mücadele'ye fiilen katıldı (1920). Birinci Büyük Millet Meclisi hükümetinde Sıhhiye vekili, daha sonra meclis ikinci reisi oldu. Büyük Zafer'den sonra, Hariciye Vekâleti murahhası olarak İstanbul'a gönderildi. 1924'te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kurucuları arasında yer aldı. Bazı siyasî sebepler yüzünden, 1925'de eşi ile birlikte Avrupa'ya gitti. Bir müddet İngiltere'de, daha sonra Fransa'da kaldı. 1929'dan 1939'a kadar Paris'te Ecole des Langues Orientales Vivantes'da hocalık yaptı. Orada ilim tarihi araştırmalarına kendini veren Adıvar'ın bu sahadaki ilk eseri *La Science chez les Turc Ottomans*, Paris'te basıldı (1939). Aynı yıl İstanbul'a döndü ve Maarif Vekâleti tarafından tercümesine karar verilen *İslâm Ansiklopedisi* yazı heyetinin başkanlığına getirildi (1940). Başlangıçta sadece tercümesi düşünülen bu eser, onun gayretleriyle giderek büyük ölçüde telif bir ansiklopedi haline gelmiştir.

Abdülhak Adnan Adıvar

Son yıllarında Abdülhak Adnan Adıvar

Adıvar bu arada, Paris'te neşredilen Fransızca kitabının genişletilmiş baskısı olan *Osmanlı Türklerinde İlim* (1940) ile *Tarih Boyunca İlim ve Din*'i (1944) yayımladı. 1946'da Demokrat Parti İstanbul listesinden bir dönem bağımsız milletvekili seçildi. İlmî ve siyasî faaliyetleri yanında bazı gazetelerde fikrî mahiyette çeşitli makaleler de yayımladı. Bunların bir kısmını *Bilgi Cumhuriyeti Haberleri* (1945), *Dur Düşün* (1950), *Hakikat Peşinde Emeklemeler* (1954) adlarıyla kitap haline getirdi. *Faust'a Dair Bir Tahlil Tecrübesi* (1939) ile *İslâm Ansiklopedisi* ve *Tarih Dergisi*'ndeki makaleleri kayda değer diğer çalışmalarını teşkil eder.

1 Temmuz 1955'te İstanbul'da öldü; mezarı Merkezefendi Kabristanı'ndadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Halide Edip Adıvar, *Doktor Abdülhak Adnan Adıvar*, İstanbul 1956; Reşit Rahmeti Arat, "Dr. Adnan Adıvar", *Oriens*, VIII/1, Leiden 1955, s. 1-7; Ahmed Ateş, "Doktor Abdülhak Adnan Adıvar", *İstanbul Enstitüsü Dergisi*, nr. 1 (1955), s. 87-107; M. Cavid Baysun, "Doktor Adnan Adıvar", *Tarih Dergisi*, sy. 11-12, İstanbul 1956, s. 1-10; Orhan F. Köprülü, "Dr. Adnan Adıvar ve İslâm Ansiklopedisi", *TK*, VIII/95 (1970), s. 34-38; Fahir İz, "Adıvar", *EI² Suppl.* (İng.), I, 41-42.

ORHAN F. KÖPRÜLÜ